

الله
البر البر
الرحمن
الرحيم

تائیدیه اعضای هیات داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضای هیات داوران نسخه نهایی پایان نامه خانم / آقای

تحت عنوان

را از نظر فرم و محتوی بررسی نموده و پذیرش آن را برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیشنهاد می کنند .

امضاء	رتبه علمی	نام و نام خانوادگی	اعضای هیات داوران
		زهرا اسیران	۱- استاد راهنما
		سید سعید	۲- استاد مشاور
		مهدی	۳- استاد ناظر
		مهدی	۴- استاد ناظر
		مهدی	۵- نماینده تحصیلات تکمیلی

آیین نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهشهای علمی

دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه: با عنایت به سیاست‌های پژوهشی و فناوری دانشگاه در راستای تحقق عدالت و کرامت انسانها که لازمه شکوفایی علمی و فنی است و رعایت حقوق مادی و معنوی دانشگاه و پژوهشگران، لازم است اعضای هیأت علمی، دانشجویان، دانش‌آموختگان و دیگر همکاران طرح، در مورد نتایج پژوهشهای علمی که تحت عناوین پایان‌نامه، رساله و طرحهای تحقیقاتی با هماهنگی دانشگاه انجام شده است، موارد زیر را رعایت نمایند:

ماده ۱- حق نشر و تکثیر پایان‌نامه/ رساله و درآمدهای حاصل از آنها متعلق به دانشگاه می باشد ولی حقوق معنوی پدید آورندگان محفوظ خواهد بود.

ماده ۲- انتشار مقاله یا مقالات مستخرج از پایان‌نامه/ رساله به صورت چاپ در نشریات علمی و یا ارائه در مجامع علمی باید به نام دانشگاه بوده و با تایید استاد راهنمای اصلی، یکی از اساتید راهنما، مشاور و یا دانشجوی مسئول مکاتبات مقاله باشد. ولی مسئولیت علمی مقاله مستخرج از پایان‌نامه و رساله به عهده اساتید راهنما و دانشجو می باشد.

تبصره: در مقالاتی که پس از دانش‌آموختگی بصورت ترکیبی از اطلاعات جدید و نتایج حاصل از پایان‌نامه/ رساله نیز منتشر می‌شود نیز باید نام دانشگاه درج شود.

ماده ۳- انتشار کتاب و یا نرم افزار و یا آثار ویژه (اثری هنری مانند فیلم، عکس، نقاشی و نمایشنامه) حاصل از نتایج پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرحهای تحقیقاتی کلیه واحدهای دانشگاه اعم از دانشکده ها، مراکز تحقیقاتی، پژوهشکده ها، پارک علم و فناوری و دیگر واحدها باید با مجوز کتبی صادره از معاونت پژوهشی دانشگاه و براساس آئین‌نامه‌های مصوب انجام شود.

ماده ۴- ثبت اختراع و تدوین دانش فنی و یا ارائه یافته‌ها در جشنواره‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی که حاصل نتایج مستخرج از پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرحهای تحقیقاتی دانشگاه باید با هماهنگی استاد راهنما یا مجری طرح از طریق معاونت پژوهشی دانشگاه انجام گیرد.

ماده ۵- این آیین‌نامه در ۵ ماده و یک تبصره در تاریخ ۸۷/۴/۱ شورای پژوهشی و در تاریخ ۸۷/۴/۲۳ در هیأت رئیسه دانشگاه به تایید رسید و در جلسه مورخ ۸۷/۷/۱۵ شورای دانشگاه به تصویب رسیده و از تاریخ تصویب در شورای دانشگاه لازم‌الاجرا است. «اینجانب زینب آقامحمدی رنانی دانشجوی رشته فلسفه و کلام اسلامی ورودی سال تحصیلی ۱۳۸۸ مقطع کارشناسی ارشد دانشکده علوم انسانی متعهد می‌شوم کلیه نکات مندرج در آیین‌نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهشهای علمی دانشگاه تربیت مدرس را در انتشار یافته‌های علمی مستخرج از پایان‌نامه / رساله تحصیلی خود رعایت نمایم. در صورت تخلف از مفاد آیین‌نامه فوق‌الاشعار به دانشگاه وکالت و نمایندگی می‌دهم که از طرف اینجانب نسبت به لغو امتیاز اختراع بنام بنده و یا هرگونه امتیاز دیگر و تغییر آن به نام دانشگاه اقدام نماید. ضمناً نسبت به جبران فوری ضرر و زیان حاصله براساس برآورد دانشگاه اقدام خواهم نمود و بدینوسیله حق هرگونه اعتراض را از خود سلب نمودم.»

۱۳۹۰/۱۱/۱۵

امضا
تاریخ

آئین نامه پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیت های علمی پژوهشی دانشگاه است. بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱: در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به دفتر "دفتر نشر آثار علمی" دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲: در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه)، عبارت ذیل را چاپ کند:

" کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد نگارنده در رشته فلسفه و کلام اسلامی است که در سال ۱۳۸۹ در دانشکده علوم انسانی دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی جناب آقای دکتر رضا اکبریان، مشاوره جناب آقای دکتر محمد سعیدی مهر از آن دفاع شده است.

ماده ۳: به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به "دفتر نشر آثار علمی" دانشگاه اهداء کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴: در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تادیه کند.

ماده ۵: دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت های بهای خسارت، دانشگاه مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند، به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تامین نماید.

ماده ۶: اینجانب زینب آقامحمدی رنانی دانشجوی رشته فلسفه و کلام اسلامی مقطع کارشناسی ارشد تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

نام و نام خانوادگی
تاریخ و امضا
۱۳۹۰/۱۱/۱۵

دانشگاه تربیت مدرس

دانشکده علوم انسانی

پایان نامه

دوره کارشناسی ارشد در رشته فلسفه و کلام اسلامی

عنوان:

تحلیل و نقد قاعده الواحد در فلسفه ملاصدرای

نگارنده

زینب آقامحمدی رنانی

استاد راهنما

دکتر رضا اکبریان

استاد مشاور

دکتر محمد سعیدی مهر

بهمن ۱۳۹۰

تقدیم به :

به پدر و مادرم؛ آیینه‌های مهر، دلواپسی و رضایت

به همسرم،

به همه برادران و خواهرانم،

به عمویم؛ آیت ایثار و محبت

به دوستانم

و به همه معلمان و استادانم

تشکر و قدردانی

صمیمانه‌ترین تشکر از استاد فرزانه و معلم حکمت
جناب آقای دکتر رضا اکبریان که با مدد و یاری ایشان
این قلم جرأت نوشتن پیدا کرد.

از استاد عزیز و مهربانم جناب آقای دکتر محمد
سعیدی مهر که در طول تحصیل و دوره نگارش پایان
نامه همیشه نیازمند مهر و علمش بودم تشکر و
قدردانی صمیمانه می‌نمایم.

چکیده:

پرسش از نحوه ارتباط کثرات به وحدت و تبیین نظام خلقت را می‌توان در آثار فلاسفه یونان تا فلاسفه مسلمان مشاهده کرد. در این میان فیلسوفان مسلمان با اثبات واجب‌تعالی به عنوان منشأ ایجاد عالم که از تمام انحاء کثرت مبرّی است، به قاعده الواحد تمسک کرده و اولین امر صادر شده از علّت واحد را عقل اوّل دانستند. این عقل بر مبنای اصل سنخیت، بیشترین مسانخت را با علّت خود داشته و از جهت معلولیت دارای حیثیت امکان بالذات و از جهت انتساب به علّت خود، دارای وجوب بالغیر است که از آن فلک و عقل دیگر صادر می‌شود. نظر به اهمیت بحث این تفسیر از تبیین خلقت همواره مخالفانی داشته، چرا که تبیین این جهات در اولین امر صادر شده از واجب را منافی قاعده الواحد و وحدت عقل اوّل می‌دانستند. در این میان مآصدرا در مواجهه با این مهم، با رویکردی نوین خود، مبنی بر اوّل بلاثانی چهره‌ای جدید به این قاعده بخشیده و صادر اوّل بلاثانی را وجود منبسط امکانی معرفی می‌کند. وجود منبسطی که تمام کثرات را به نحو تشکیک در بردارد. مآصدرا در اثبات وجود منبسط امکانی آن را فاقد ماهیت دانسته و به این وسیله بین واجب‌تعالی و صادر اوّل سنخیت برقرار می‌کند. وی در ادامه نحوه ارتباط وجود منبسط و وجودات مقیّدی را که دارای ماهیتند مورد مذاقه قرار داده ایشان ماهیات را ظهور وجود در خارج دانسته و همین امر انتقادات فلاسفه بعد از وی را در پی داشته‌است چرا که بنا بر وحدت شخصی وجود، وجود منبسط امکانی به عنوان صادر بلاثانی ظهور وجود است نه خود وجود، گویی مآصدرا گام‌های محکم خود را نتوانسته تا آخر مسیر ادامه دهد و دچار مجاز در مجاز شده است.

واژگان کلیدی: قاعده الواحد، سنخیت علی و معلولی، صدور، اوّل بلا ثانی، مآصدرا

صفحه	عنوان
۱.....	فصل ۱- مقدمه و کلیات.....
۲.....	مقدمه.....
۳.....	۱-۱ بیان مسأله.....
۴.....	۲-۱ سوالات تحقیق.....
۵.....	۳-۱ فرضیه‌های تحقیق.....
۵.....	۴-۱ روش تحقیق.....
۶.....	۵-۱ پیشینه تحقیق.....
۷.....	۶-۱ سازمان تحقیق.....
۸.....	۷-۱ تعریف مفردات.....
۱۱.....	فصل ۲- مروری بر آراء فلاسفه پیش از مآصدرا و نقد مآصدرا بر آن‌ها.....
۱۲.....	مقدمه.....
	۱-۲ مقایسه و تحلیل تقریرهای موجود از قاعده الواحد در سیر تقریر جدید مآصدرا از
۱۳.....	قاعده.....
	۲-۲-۱ دسته بندی اجمالی مخالفان و موافقان قاعده الواحد در سیر تقریر جدید مآصدرا از قاعده
۱۳.....	الواحد.....

- ۱۳.....۱-۱-۲-۲ منکرین قاعده.....
- ۱۳.....۱-۱-۲-۲ غزالی.....
- ۱۴.....۲-۱-۱-۲-۲ فخر رازی.....
- ۱۵.....۳-۱-۱-۲-۲ ابوالبرکات.....
- ۱۶.....۴-۱-۱-۲-۲ سید حیدر آملی.....
- ۱۶.....۲-۱-۲-۲ قائلین به صحت اصل قاعده و عدم مصداقیّت واجب تعالی برای آن.....
- ۱۶.....۳-۱-۲-۲ قائلین به صحت اصل قاعده و مصداقیّت واجب تعالی برای آن.....
- ۱۶.....۱-۳-۱-۲-۲ خواجه نصیر.....
- ۱۷.....۲-۳-۱-۲-۲ میرزا مهدی اشتیانی.....
- ۱۸.....۳-۳-۱-۲-۲ ابن سینا.....
- ۱۸.....۱-۳-۳-۱-۲-۲ برهان اوّل ابن سینا بر اثبات قاعده الواحد.....
- ۲۰.....۲-۳-۳-۱-۲-۲ برهان دوّم ابن سینا بر اثبات قاعده الواحد.....
- ۲۱.....۳-۳-۳-۱-۲-۲ برهان سوّم ابن سینا بر اثبات قاعده الواحد.....
- ۲۱.....۴-۳-۱-۲-۲ سهروردی.....
- ۲۱.....۱-۴-۳-۱-۲-۲ برهان سهروردی بر قاعده الواحد.....
- ۲۲.....۵-۳-۱-۲-۲ مقایسه قاعده الواحد در دو نظام سینوی و اشراقی.....
- ۲۷.....۶-۳-۱-۲-۲ ابن عربی و تقریر او بر قاعدهالواحد.....

- ۳۴.....مقایسه نظر حکما با عرفا در باب قاعده الواحد.....۱-۲-۳-۱-۶-۱-۲-۲
- ۳۵.....ملاصدرا.....۱-۲-۳-۱-۷-۳-۱-۲-۲
- ۳۸.....نتیجه گیری.....
- ۳۹.....فصل ۳ - نظر نوین ملاصدرا در باب قاعده الواحد و ادله اثبات آن.....
- ۴۰.....مقدمه.....
- ۴۲.....بخش اول: ۱-۳ مبادی تصویری و تصدیقی قاعده الواحد نزد ملاصدرا.....
- ۴۲.....۱-۱-۳ مراد ملاصدرا از واحد در قاعده الواحد.....
- ۴۴.....۲-۱-۳ آیا وحدت مذکور در قاعده الواحد اختصاص به واجب تعالی دارد؟.....
- ۴۵.....۳-۱-۳ جایگاه اصل سنخیت در قاعده الواحد نزد ملاصدرا.....
- ۴۷.....۴-۱-۳ صدور نزد ملاصدرا.....
- ۵۱.....۵-۱-۳ جایگاه تناقض در قاعده الواحد نزد ملاصدرا.....
- ۵۲.....۶-۱-۳ تبیین حیثیات و جهات در قاعده الواحد نزد ملاصدرا.....
- ۵۶.....۷-۱-۳ مراد ملاصدرا از معیت با الطبع در باب قاعده الواحد.....
- ۵۷.....بخش دوم: ۲-۳ اصول و مبانی ملاصدرا در تبیین و تحلیل تقریر خود از قاعده الواحد.....
- ۵۷.....۱-۲-۳ اصالت وجود و تمایز متافیزیکی وجود و ماهیت.....
- ۶۱.....۲-۳-۳ وحدت تشکیکی وجود.....

- ۳-۳-۳ وجود رابط و مستقل.....۶۳
- ۳-۳-۴ امکان فقری معلول و اضافه اشراقی آن به علت.....۷۱
- ۳-۳-۵ وحدت شخصی وجود و ارجاع علیّت به تشّان در حکمت متعالیه.....۷۲
- بخش سوم ۳-۳ مآصدرا و تقریرهای او بر قاعده الواحد.....۷۵
- ۳-۳-۱ مآصدرا و تقریرهای ثنائی و ثلاثی بر قاعده الواحد.....۷۵
- ۳-۳-۲ تبیین نظر جدید مآصدرا از قاعده الواحد.....۷۸
- ۳-۳-۳ ادلّه اثبات وجود منبسط امکانی به عنوان صادر اوّل نزد مآصدرا.....۸۴
- ۳-۳-۳-۱ ادلّه عام.....۸۴
- ۳-۳-۳-۱ برهان اوّل.....۸۴
- ۳-۳-۳-۲ برهان دوّم.....۸۴
- ۳-۳-۳-۳ برهان سوّم.....۸۵
- ۳-۳-۳-۴ برهان چهارم.....۸۵
- ۳-۳-۳-۵ برهان پنجم.....۸۶
- ۳-۳-۳-۲ دلایل خاص ملاصدرا بر اثبات صادر اول (وجود منبسط).....۸۶
- ۳-۳-۳-۱ برهان امکان اشرف.....۸۶
- ۳-۳-۳-۲ برهان تحلیل فاعلیت و علیت واجب تعالی.....۸۸
- ۳-۳-۴ نحوه شمول و بساطت صادر اوّل نزد مآصدرا.....۸۹
- ۳-۳-۵ مآصدرا نسبت واجب تعالی با صادر اوّل را چگونه تشریح می کند؟.....۹۱

- ۳-۳-۶ آیا مَلّاصدرا برای صادر اَوَلتعیّنی قائل است؟..... ۹۴
- ۳-۳-۷ تبیین جایگاه وحدت حَقّه حقیقیّه اصلیّه و ظلّیّه نزد مَلّاصدرا..... ۹۵
- ۳-۳-۸ احاطه حق تعالی نسبت به وجود منبسط چگونه است؟..... ۹۹
- ۳-۳-۹ تبیین فلسفی نحوه سنخیت صادر اوّل (وجود منبسط) به وجودات خاصه و ماهیات نزد مَلّاصدرا..... ۱۰۲
- نتیجه گیری..... ۱۰۵
- فصل ۴ - نقد نظر نوین ملاصدرا در باب قاعده الواحد..... ۱۰۷
- مقدمه..... ۱۰۸
- ۴-۱ نقد درون سیستمی رأی مَلّاصدرا در باب نحوه سنخیت وجود منبسط با وجودات مقید..... ۱۰۹
- ۴-۱-۱ آیا تبیین مَلّاصدرا از نحوه سنخیت وجود منبسط با وجودات مقید با مبانی او سازگاری دارد؟..... ۱۰۹
- ۴-۲ نقد برون سیستمی رأی مَلّاصدرا در تبیین سنخیت صادر اوّل با وجودات خاصه و ماهیات..... ۱۱۱
- ۴-۲-۱ علامه طباطبایی و قاعده الواحد..... ۱۱۱
- ۴-۲-۲ رأی علامه طباطبایی در تبیین سنخیت صادر اوّل و وجودات مقید..... ۱۱۳
- ۴-۲-۳ رأی سایر معاصرین در تبیین سنخیت صادر اوّل و وجودات مقید..... ۱۱۵
- خاتمه (نتیجه گیری نهایی)..... ۱۱۷

آزمون فرضیه‌ها.....۱۱۸

سئوالات تحقیق.....۱۱۸

فرضیه‌های تحقیق.....۱۱۸

پیشنهادات.....۱۱۹

منابع و مآخذ.....۱۲۱

چکیده انگلیسی.....

فصل اوّل

مقدمات و کلیّات

مقدمه:

از جمله قواعد مهمّ که در طول تاریخ فلسفی شاهد تطوّر و تکامل آن هستیم قاعده الواحد است. مفاد قاعده بیان می‌دارد که از واحد من جمیع جهات، بنا به سنخیت علیّ معلولی، جز واحد صادر نمی‌گردد. این قاعده برای تبیین چگونگی آفرینش موجودات و چگونگی پیدایش کثرات از وحدت مورد استفاده قرار گرفته است و نیز بر ضرورت عقل بودن صادر اوّل حکم می‌کند. بر این اساس برخی مجرای قاعده را به گونه‌ای تفسیر کرده‌اند که شامل واجب‌تعالی و عقول طولیه نشود تا واجب‌تعالی از تمام اشکالات این قاعده تخصّصاً خارج گردد و برخی دیگر به انکار کلیّ قاعده پرداخته‌اند (فخر رازی، ۱۴۱۱، ج ۱، ص ۴۶۰-۴۶۸)؛ چرا که آن را موجب محدودیت قدرت الهی می‌دانند و عده‌ای چون عرفا، این قاعده را مسلّم دانسته اما در فروعات آن با حکما مخالفند (میرزا مهدی آشتیانی، ۱۳۳۰، ص ۱۶) برخی مکاتب فکری همچون مشائیان و اشراقیان از این قاعده طرفداری نمودند و ادله‌ای نیز برای اثبات آن آورده‌اند. ملّاصدرا با وجود اثبات این قاعده بر بسیاری از ادله و براهین نظام‌های پیشین چون نظام مشائی در اثبات این قاعده، اشکال کرده و به تقریر جدیدی از این قاعده متناسب با سیستم فلسفی‌اش می‌پردازد (ملّاصدرا، ۱۹۸۱، ج ۸، ص ۶۰). در این فصل با چشم‌اندازی روشن از هویت این قاعده و بیان تعریفی دقیق از آن با پی بردن به جغرافیای بحث، مقدمات ورود تخصّصی به ابتکار ملّاصدرا در این زمینه را فراهم می‌آوریم.

۱-۱ بیان مسئله:

این پژوهش به تحلیل و نقد قاعده الواحد و جایگاه آن در فلسفه مآصدرا می‌پردازد. قاعده الواحد یکی از مهم‌ترین قواعد فلسفی به شمار می‌رود؛ زیرا که در پیدایش بسیاری از اصول و مسائل فلسفی، نقش بسزایی داشته است. به طوری که اگر ادعا شود بیشتر مسائل فلسفی با آن در ارتباط است، سخنی به گزاف گفته نشده است. قاطبه حکمای اسلامی این قاعده را پذیرفته و برای اثبات آن ادله و براهین متعددی آورده‌اند. میرداماد، در قبسات، این قاعده را از امهات اصول عقلیه دانسته است (میرداماد، ۱۳۷۴، ص ۳۵۱). خواجه در شرح اشارات و تنبیهات آن را از مفروضات عقلی بدیهی، دانسته است و براهین موجود بر آن را تنبیهی به شمار آورده است (نصیرالدین طوسی، ۱۳۷۵، ص ۴۸۷). در عین حال کمتر بحثی مانند این مسئله مورد نزاع اندیشمندان قرار گرفته است. این قاعده را به گفته فارابی اولین بار ارسطو مطرح کرده است (فارابی، ۱۳۸۱، ص ۱۲۷). فلاسفه به صورت‌های مختلفی برای این قاعده استدلال کرده‌اند ولی آنچه واضح‌تر و در عین حال متقن‌تر به نظر می‌رسد دلیلی است که مبتنی بر قاعده سنخیت بین علت و معلول می‌باشد و تقریر آن چنین است که طبق قاعده‌ی سنخیت بین علت و معلول، باید علت آن‌چه را به معلول می‌دهد بصورت کامل‌تری داشته باشد اکنون اگر فرض کنیم که علتی دارای یک سنخ از کمالات وجودی باشد طبعاً معلولی از او صادر می‌شود که مرتبه نازل‌تری از همان کمال را دارا باشد نه کمال دیگری را، و اگر فرض کنیم دو معلول مختلف از او صادر شوند که هر کدام دارای سنخ خاصی از کمال باشند بر اساس قاعده یاد شده، علت باید، دارای دو سنخ از کمال باشد در صورتی که فرض این بود که تنها دارای یک سنخ از کمالات وجودی است.

درباره مفاد این قاعده که از علت واحده جز معلول واحد صادر نمی‌شود، اختلافاتی وجود دارد. از جمله این‌که آیا منظور از وحدت علت، وحدت شخصی است یا وحدت نوعی و یا منظور از آن بساطت به تمام معنی است؟، چنان‌که صدرالمتألهین در سفر نفس از کتاب اسفار اختیار کرده و بر اساس آن قاعده مزبور را مخصوص به ذات مقدس الهی دانسته است که حتی ترکیب تحلیلی از وجود و ماهیت هم ندارد و معلول بی‌واسطه او، تنها یک موجود می‌باشد و سایر مخلوقات با یک یا چند واسطه از معلول اول صادر می‌شوند (مآصدرا، ۱۹۸۱، ج ۸، ص ۶۰) ولی سایر فلاسفه این قاعده را کمابیش در موارد دیگری نیز جاری دانسته‌اند؛ همچنین درباره

مفهوم صدور نیز اختلافاتی هست که آیا در همه روابط علی و معلولی صدق می‌کند و حتی شروط و علت‌های معدّه را نیز دربرمی‌گیرد یا مخصوص علت‌های فاعلی است و یا این‌که منحصر به فاعل‌های هستی‌بخش می‌باشد؟ به عبارت دیگر آیا بر اساس این قاعده می‌توان گفت که یک فاعل معدّه هم بیش از یک تأثیر اعدادی نخواهد داشت و یک شرط هم بیش از یک مشروط و یک فاعل طبیعی هم بیش از یک فعل نمی‌تواند داشته باشد یا نه؟ (میرزا مهدی آشتیانی، أساس التوحید: ص ۵۰-۵۱). برای این‌که مورد این قاعده تعیین شود باید دلیل آن را مورد دقت قرار داد و مقتضای آن را دریافت؛ چرا که در تبیین این قاعده بخصوص در نظام مشائی همواره این سؤال باقی مانده است که اگر وجوه ذکر شده برای صادر اول، حقیقی است و باعث وجود عقل ثانی و فلک اول می‌گردد، پس جنبه سنخیت میان علت و معلول چگونه توجیه می‌گردد؟ و اگر این وجوه اعتباری است نمی‌تواند موجبات صدور عقل یا نفس را فراهم آورد. اهمیت موضوع آن‌جا بیشتر می‌شود که گرچه فلاسفه پیش از مآصدرا تفسیری یکسان از این قاعده ارائه داده‌اند اما مآصدرا چهره‌ای از این قاعده ترسیم می‌کند که کاملاً ابداعی و متفاوت از دیگر تبیین‌ها است. صدر المتألهین با طرح صادر اول بلاثانی، خود را از تمام اشکالات این قاعده مبنی بر تنافی حیثیات عقل اول با وحدت واجب‌تعالی وامی‌رهاند و در این مسیر با چیدمانی متشکل از وحدت تشکیکی وجود، وجود رابط و مستقل، اصالت وجود و وحدت شخصی تقریر جدید خود را از این قاعده آشکار می‌کند. مسأله اینجاست که مسیر مآصدرا در این تقریر چگونه بوده و میزان سازگاری و انسجام رأی وی در این باب تا چه حدّ است. مسأله مهم دیگر این‌که واکنش معاصرین به رأی مآصدرا چیست و آیا بر این رأی مهر تأیید گذارده و یا این‌که شاهد انتقادات معاصرین به این رأی هستیم.

۲-۱ سؤالات تحقیق:

- ۱- تقریر مآصدرا بر قاعده الواحد چیست و نوآوری وی در این باره کدام است؟
- ۲- با قول به وحدت شخصی وجود در حق تعالی و انکار ماهیت در صادر اول، چگونه می‌توان کثرت موجودات را به طریق فلسفی تبیین کرد؟

۳- از آنجا که وجودات مقید همچنان دارای ماهیت اند؛ با چه تفسیری از رابطه وجود و ماهیت می توان ارتباط میان آنها را با صادر اول توضیح داد؟

۳-۱ فرضیه های تحقیق:

۱- مآصدرا با گذر از وحدت تشکیکی وجود به وحدت شخصی، قاعده الواحد را مخصوص به ذات اقدس الهی دانسته است که حتی ترکیب از وجود و ماهیت هم ندارد و معلول بی واسطه او، تنها یک موجود (وجود منبسط امکانی) می باشد، ولی سایر فلاسفه این قاعده را در موارد دیگری نیز جاری دانسته اند.

۲- مآصدرا بر اساس نظر ابداعی اش درباره قاعده الواحد، برای صادر اول (وجود منبسط امکانی) دو وحدت قائل است: یکی وحدت حقه حقیقیه ظلّیه و دیگری وحدت تشکیکی؛ بدین ترتیب از یک سو سنخیت با واجب تعالی و از سوی دیگر با وجودات مقید را تبیین می کند.

۳- مآصدرا نمی تواند سنخیت صدور موجودات مقید که دارای ماهیت اند را با وجود منبسط امکانی که ماهیتی ندارد تبیین کند. از این رو علّامه طباطبایی با وقوف به این مسأله بیان می کند که ماهیت سلب الوجود و امری عدمی است که در هنگام عرضه وجود مقید در ذهن حاصل می شود.

۱-۴ مواد و روش تحقیق:

روش انجام این تحقیق به شیوه تحلیلی- توصیفی است. در روش تحقیق دو جنبه مورد نظر است: نخست روش گردآوری اطلاعات است و دوم، نحوه تحلیل و قضاوت در باب موضوع مورد مطالعه است. در بعد اول از روش کتابخانه ای استفاده می شود و سعی بر این است که داده ها و اطلاعات از منابع اصلی و شروح معتبر بدست آید. در جنبه دوم ملاک قضاوت و تحلیل این است که نظر نهایی مآصدرا در باب قاعده الواحد بررسی و ارزیابی شود و با تعیین جایگاه این قاعده در سیستم صدرا می بتوانیم آراء معاصرین را از نظر بگذرانیم، قابل توجه است که چون این تحقیق، تحقیقی فلسفی است باید دید که آیا مخالف مدّعی مآصدرا در باب این قاعده دلیل و برهان عقلی، فلسفی ارائه شده است یا نه؟

۱-۵ پیشینه تحقیق:

طی بررسی‌های انجام شده در کتب و مقالات منتشر شده و موجود در داخل کشور و با توجه به اهمیت فراوان این قاعده در بین فلاسفه و متکلمان، مقالات و پایان‌نامه‌های فراوانی نگاشته شده‌است، اما آنچه این پایان‌نامه در صدد آن است، در هیچ یک از آثار منتشر شده به وضوح و تفصیل، بدان پرداخته نشده و تنها این قاعده مهم به صورت بسیار کلی و فاقد جنبه‌های تحلیلی و ایضاح مفاهیم و مقدمات می‌باشد از این رو امید است بتوانیم به نحو ویژه به بررسی این قاعده در فلسفه مآصدرا و جایگاه آن و نقد معاصران بر وی بپردازیم. با این توضیحات به نظر می‌رسد تحقیق مذکور می‌تواند در نوع خود، هم از بعد تحلیلی و نیز تبعات و لوازم این رأی و هم از نظر منابع و مآخذ بدیع و تازه باشد. از جمله پایان‌نامه‌هایی که می‌توان بدان اشاره کرد:

۱- پایان‌نامه‌های ارشد با موضوع "قاعده الواحد نوشته "حسن سماواتی" می‌باشد این پژوهش با وجود این که به طور مبسوط به بررسی مخالفان و موافقان این قاعده پرداخته مآصدرا را که محور بحث ماست به عنوان موافقان این قاعده به صورت بسیار مختصر از نظر گذرانده‌است (حسن سماواتی، ۸۷/ دانشگاه باقر العلوم).

۲- اصلانی محسن (۱۳۸۹)، "بررسی تحلیلی صادر اول و لوازم فلسفی آن در فلسفه مآصدرا" پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس، تهران. این پایان‌نامه دقیقاً مسیری را طی کرده که فرضیات این پژوهش به دنبال ادامه و تکمیل آن مسیر است و در واقع صادر اول را با رویکرد تخصصی نزد مآصدرا که همان وجود منبسط امکانی است بررسی کرده‌است.

۳- "قاعده الواحد و جایگاه آن در فلسفه اسلامی نوشته "عیسی شورمیج" که این پایان‌نامه هم به بررسی جایگاه این قاعده در فلسفه اسلامی پرداخته و به لحاظ مسیر کار، کاملاً متفاوت با پژوهش مذکور است. (عیسی شور میج، ۷۸/ دانشگاه تربیت معلّم)

۴- "قاعده الواحد و ثمرات آن" به نگارش علیرضا کهنسال که تنها در بخشی، آن هم به صورت کلی به تحلیل قاعده پرداخته که جای تحلیل وسیع قاعده در فلسفه مآصدرا هم‌چنان خالی است. (علیرضا کهنسال، ۷۵/

دانشگاه فردوسی مشهد)